

Шаповалова Алла Павлівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування
Київський національний торговельно-економічний університет, Україна

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ ПІДПРИЄМСТВ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню складу фінансової звітності малих і середніх підприємств відповідно до українського та європейського законодавства, окресленню проблем впровадження Міжнародного стандарту фінансової звітності для малих та середніх підприємств в Україні.*

***Ключові слова:** європейське законодавство, малі підприємства, міжнародні стандарти фінансової звітності, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, середні підприємства, фінансова звітність.*

У забезпеченні стабільності зростання економіки будь якої країни, велику роль відіграють малі і середні підприємства (далі – МСП).

Процес становлення МСП в Україні розпочався у 90-х роках із прийняттям Закону України «Про підприємництво» (1991 р.) та створенням Державного комітету України зі сприяння малим підприємствам і підприємництву (1992 р.).

В подальшому було прийнято цілий ряд нормативних актів та державних програм, які обумовили подальший розвиток малих і середніх підприємств, серед них:

– Указ Президента України «Про державну підтримку малого підприємництва» (1998 р.);

– Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» (2000 р.);

– Господарський кодекс України (2003 р.);

– Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (2012 р.);

– Концепція Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки;

– Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року (2017 р.).

Розвиток сектору середнього та малого підприємництва та його місце серед українських підприємств у 2010-2019 роках наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Підприємства України за їх розмірами у 2010-2019 рр.

Роки	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		з них мікропідприємства	
	одиниць	у % до загальної кількості підприємств	одиниць	у % до загальної кількості підприємств	одиниць	у % до загальної кількості підприємств	одиниць	у % до загальної кількості підприємств
2010	586	0,0	21343	1,0	2161999	99,0	2093688	95,9
2011	659	0,0	21059	1,3	1679902	98,7	1608819	94,5
2012	698	0,0	20551	1,3	1578878	98,7	1510776	94,4
2013	659	0,0	19210	1,1	1702201	98,9	1637180	95,1
2014	497	0,0	16618	0,9	1915046	99,1	1859887	96,3
2015	423	0,0	15510	0,8	1958385	99,2	1910830	96,8
2016	383	0,0	15113	0,8	1850034	99,2	1800736	96,5
2017	399	0,0	15254	0,9	1789406	99,1	1737082	96,2
2018	446	0,0	16476	0,9	1822671	99,1	1764737	95,9
2019	518	0,0	18129	0,9	1922978	99,1	1864013	96,0

Джерело: [1]

Отже, переважна більшість українських підприємств в секторі підприємництва (частка останніх становить близько 99 відсотків) – це середні і малі підприємства. При цьому кількість зайнятих працівників у МСП перевищує 70% всіх зайнятих працівників, на долю МСП припадає більше 60% загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг). [1]

Така ситуація відповідає світовій, зокрема, європейській практиці. Наприклад, в Європейському союзі МСП становлять 99% усіх підприємств і забезпечують більше ніж половину робочих місць в ЄС. [2]

Розвиток малих і середніх підприємств в Україні, який пов'язаний із можливістю виходу таких підприємств на міжнародні ринки, залучення іноземних інвестицій, отримання зовнішніх кредитів значною мірою залежить від застосовуваної ними системи бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності відповідно до міжнародних стандартів.

Процес приведення національної системи обліку і фінансової звітності для малих та середніх підприємств у відповідність з вимогами МСФЗ відбувається в контексті загального процесу гармонізації обліку та фінансової звітності в Україні, передбаченого, зокрема Програмою реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів. [3]

Затверджена в подальшому Стратегія застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні має на меті «удосконалення системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні з урахуванням вимог міжнародних стандартів та законодавства Європейського Союзу». [4] Завданнями Стратегії є, зокрема, створення законодавчих та організаційних передумов до запровадження міжнародних стандартів для складення суб'єктами господарювання фінансової звітності, а також удосконалення методології бухгалтерського обліку для суб'єктів малого підприємництва.

Значний поштовх прискоренню процесу складання фінансової звітності вітчизняними підприємствами у відповідності з МСФЗ надала Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка (після тривалої ратифікації) набула чинності з 1 вересня 2017 р. Угода, зокрема передбачила поступову адаптацію чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу (acquis ЄС), в т.ч. і в сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Відповідно до статті 387 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС «визначаючи важливість комплексного застосування ефективних правил та методики...щодо бухгалтерського обліку з метою створення повноцінно

функціонуючої ринкової економіки та задля стимулювання торгівлі, Сторони домовилися співробітничати... щодо впровадження на національному рівні відповідних міжнародних стандартів...» [5].

Важливим напрямом цього процесу є складання фінансової звітності малими та середніми підприємствами відповідно до вимог Міжнародного стандарту фінансової звітності для малих та середніх підприємств (далі – МСФЗ для МСП), який після тривалого процесу його розробки та дискусій щодо особливих потреб МСП на міжнародному рівні був опублікований та набув чинності 9 липня 2009 року. [6]

Опис та характерні риси малих та середніх підприємств, які можуть використовувати МСФЗ для МСП наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Опис та характерні риси МСП відповідно до МСФЗ для МСП

Малі та середні підприємства - це суб'єкти господарювання*, які:	Пояснення
а) не є підзвітними громадськості та	Підприємство є підзвітним громадськості**, якщо
	а) його боргові інструменти чи інструменти капіталу перебувають в обігу на публічному ринку або воно знаходиться в процесі випуску таких інструментів для обігу на публічному ринку (вітчизняна чи іноземна фондова біржа або позабіржовий ринок, включаючи місцевий та регіональний ринки), або
	б) на відповідальному зберіганні у нього знаходяться активи великої групи сторонніх осіб, і таке зберігання є одним з основних видів його діяльності (банки, кредитні спілки, страхові компанії, брокери/дилери цінних паперів, взаємних фондів та інвестиційні банки). <i>Примітка:</i> Деякі підприємства можуть мати на відповідальному зберіганні активи великої групи сторонніх осіб. Зберігання фінансових ресурсів та управління ними довірене таким підприємствам, клієнтами, замовниками або учасниками, які не беруть участь в управлінні підприємствами. Але якщо такі підприємства роблять це на додаток до свого основного виду діяльності (прикладом можуть бути туристичні агенти або агенти з торгівлі нерухомістю, навчальні заклади, благодійні організації, кооперативи, що вимагають певний членський внесок, а також продавці, що отримують платежі авансом за надання товарів чи послуг, такі як комунальні служби), то обов'язку звітувати перед громадськістю в них не виникає.

Продовження таблиці 2

	** Якщо МСФЗ для МСП застосовується підзвітним громадськості підприємством, то його фінансові звіти не можуть характеризуватися як такі, що відповідають МСФЗ для МСП – навіть якщо застосування цього МСФЗ підзвітним громадськості підприємством дозволяється чи вимагається згідно із законодавчим чи нормативно-правовим актом в його юрисдикції.
б) оприлюднюють фінансові звіти загального призначення для зовнішніх користувачів. Зовнішніми користувачами є, наприклад, власники, що не беруть участь в управлінні підприємством, існуючі та потенційні кредитори, а також кредитно-рейтингові агентства	Фінансовою звітністю загального призначення є фінансова звітність, яка має на меті задовольнити потреби користувачів, які не можуть вимагати від суб'єкта господарювання скласти звітність згідно з їхніми інформаційними потребами. [7] У складі фінансової звітності загального призначення за МСФЗ наступні види звітності: Звіт про фінансовий стан, Звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід, Звіт про зміни у власному капіталі, Звіт про рух грошових коштів.
* Мале чи середнє підприємство може бути дочірнім у складі консолідованої групи підприємств. Дочірньому підприємству, материнське підприємство якого застосовує повний комплекс МСФЗ або яке входить до складу консолідованої групи, що застосовує повний комплекс МСФЗ, не забороняється застосовувати МСФЗ для МСП при складанні його власних фінансових звітів, якщо саме по собі це дочірнє підприємство не є підзвітним громадськості. Якщо його фінансові звіти характеризуються як такі, що відповідають МСФЗ для МСП, то воно має виконувати всі його положення.	

Джерело: складено за матеріалами [6, 7]

Отже, в МСФЗ для МСП при розкритті сфери застосування стандарту насамперед визначені підприємства, які однозначно *не можуть* його застосовувати. В стандарті при цьому не наведені кількісні критерії малих і середніх підприємств, такі як обсяг виручки, величина активів, кількість працівників тощо. Базисним критерієм для використання стандарту є саме «непідзвітність громадськості» суб'єктів господарювання.

Рішення щодо критеріїв визнання МСП та включення економічно значущих МСП до списку підприємств, які оприлюднюють фінансову звітність залишено за національними регулюючими органами. В Україні у процесі імплементації актів законодавства ЄС у сфері ведення

бухгалтерського обліку критерії малих і середніх підприємств за національним законодавством приведені у повну відповідність до критеріїв, передбачених Директивою ЄС № 2013/2014 (табл. 3).

Таблиця 3

**Розподіл на середні, малі та мікропідприємства в країнах – членах
Європейського Союзу та Україні***

Підприємство	Критерії розподілу підприємств для країн ЄС за Директивою ЄС № 2013/34 ЄС (стаття 3 «Категорії компаній та груп») **			Критерії розподілу підприємств для України за Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (п.2 ст. 2 «Сфера дії Закону») (далі –Закон України № 996)		
	Середня кількість працівників	Чистий оборот	Загальна сума балансу	Середня кількість працівників	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	Балансова вартість активів
Середнє	< 250	≤ € 40 млн	≤ € 20 млн	< 250	≤ € 40 млн	≤ € 20 млн
Мале	< 50	≤ € 8 млн	≤ € 4 млн	< 50	≤ € 8 млн	≤ € 4 млн
Мікро	< 10	≤ € 700 тис	≤ € 350 тис	< 10	≤ € 700 тис	≤ € 350 тис

Джерело: складено за матеріалами [8, 9]

*У вітчизняній практиці, як і у європейській, для віднесення підприємства до певної категорії, визначені показники на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, повинні відповідати щонайменше двом із зазначених критеріїв.

**Країни-члени Європейського Союзу можуть встановлювати нижчі критерії розподілу підприємств, які відповідають умовам їхніх економік.

За нормами європейського законодавства та за нормами законодавства України для МСП передбачено скорочену за обсягом та показниками фінансову звітність. МСФЗ для МСП має розширений у порівнянні зі спрощеною звітністю перелік звітних форм (табл. 3).

Отже, наявні певні невідповідності фінансової звітності МСП в Україні від вимог європейського законодавства, яке підлягає імплементації в українське законодавство:

- В Україні не передбачено скороченого звіту про фінансові результати для середніх підприємств;
- для вітчизняних малих і середніх підприємств не передбачено вибору

структури балансу та звіту про фінансові результати;

– у складі фінансової звітності малих підприємств відсутні примітки, які за європейським законодавством є її невід’ємною частиною для всіх підприємств незалежно від розміру.

Таблиця 4

Порівняння вимог національного та європейського законодавства та МСФЗ для МСП щодо складу фінансової звітності малих та середніх підприємств

Критерій порівняння	Національне законодавство		Законодавство ЄС (Директива 2013/34/ЄС)	МСФЗ для МСП
	НПСБО 25 «Спрощена фінансова звітність»	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»		
Склад фінансової звітності для МСП	Фінансова звітність малого підприємства: 1. Баланс (за формою № 1-м); 2. Звіт про фінансові результати (за формою № 2-м). Фінансова звітність мікро-підприємства: 1. Баланс (за формою № 1-мс); 2. Звіт про фінансові результати (за формою № 2-мс).	Для середніх підприємств*: 1. Баланс (звіт про фінансовий стан) за формою № 1; 2. Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) за формою № 2; 3. Звіт про рух грошових коштів за формою № 3 чи формою № 3-н; 4. Звіт про власний капітал за формою № 4; 5. Примітки до фінансової звітності. *Також зазначені форми фінансової звітності використовуються малими і середніми підприємствами у разі прийняття ними рішення щодо застосування МСФЗ.	1. Скорочений Баланс – для малих підприємств; 2. Скорочений Звіт про прибутки та збитки – для малих і середніх підприємств; 3. Примітки* *Примітки для малих підприємств містять невеликий обсяг інформації: позики керівництву, гарантії та події після дати балансу, без додаткових розшифрувань, пояснень та опису облікової політики. Примітки для середніх підприємств містять значно більший обсяг інформації, включаючи опис облікової політики.	1. Звіт про фінансовий стан на дату звітності; 2. Одне з двох: єдиний звіт про сукупний дохід за звітний період або окремий звіт про прибутки та збитки і окремий звіт про сукупний дохід; 3. Звіт про змінну власному капіталі за звітний період; 4. Звіт про рух грошових коштів за звітний період; 5. Примітки, що містять стисле викладення облікової політики та іншу пояснювальну інформацію.

Продовження таблиці 4

Форми фінансових звітів	Передбачені форми фінансових звітів з переліком і послідовністю розташування їх показників (статей).	Передбачені форми фінансових звітів з переліком і послідовністю розташування їх показників (статей).	Передбачена структура 2-х форм Балансу (вертикальної і горизонтальної) та 2-х форм Звіту про фінансові результати (за природою витрат та за функціями витрат).	Не регламентовано форми фінансових звітів, визначено їх зміст, наявність статей та деякі критерії щодо їх групування

Джерело: складено за матеріалами [6, 8, 10, 11]

Як в європейському, так і українському законодавстві немає посилянь на використання МСФЗ для МСП, як немає і заборони на використання цього міжнародного стандарту.

Використання МСФЗ для МСП на підприємствах малого і середнього бізнесу в Україні на сьогодні обмежене, що впливає із чинних законодавчих норм. [9] За загальним підходом середні і малі підприємства, можуть використовувати МСФЗ для МСП, якщо на них поширюється сфера його застосування, а саме: МСП не є «підзвітними громадськості» та оприлюднюють фінансові звіти загального призначення для зовнішніх користувачів. При цьому всі підприємства, на які за вітчизняним законодавством розповсюджується обов'язок складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності за МСФЗ, є «підзвітними громадськості», а, отже не можуть використовувати МСФЗ для МСП. Такі підприємства складають звітність за повним комплектом МСФЗ. Законом № 996 також встановлено, що підприємства, крім тих, що зобов'язані скласти фінансову звітність за МСФЗ, можуть самостійно визначати доцільність застосування останніх при складанні фінансової звітності. Отже, в Україні створено нормативне підґрунття застосування МСФЗ для МСП, але відсутні рекомендації щодо здійснення цього процесу, до якого на практиці слід підходити з обережністю, виходячи з принципу «економічної доцільності» для малих і середніх підприємств.

Як зазначає директор Європейської Федерації бухгалтерів та аудиторів малих та середніх підприємств Пол Томпсон, «з точки зору Європейського Союзу важливо розв'язати несумісність стандарту з директивами ЄС. Незважаючи на те, що ЄС не визнає стандарт у своєму регулюванні, важливо, щоб держави – члени ЄС та/або МСП в Європі, які бажають прийняти або добровільно використовувати стандарт, могли це зробити, не побоюючись невиконання директив» [12].

«Розв'язання несумісності стандарту з директивами ЄС» є актуальним і для України у процесі імплементації актів законодавства ЄС у сфері бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Список джерел:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. David J. Storey Understanding the Small Business Sector. London and New York. Routledge, 2016. P. 7
3. Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів»: Постанова Кабінету міністрів від 28 жовтня 1998 № 1706. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-98-%D0%BF>
4. Стратегія застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.10.2006 № 911-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/911-2007-%D1%80#n8>
5. Угода про Асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/ugoda-pro-asociaciyu/00ukrain-euassociationagreementbody.Pdf>
6. Міжнародний стандарт для малих та середніх підприємств (МСФЗ для МСП). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010
7. МСБО 1 «Подання фінансової звітності». URL: file:///C:/Users/Alla/Downloads/IAS-01_ukr19.pdf
8. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2013/34/oj>

9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-ХІУ. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14)
10. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: наказ Міністерства фінансів України від 25.02.2000 № 39. URL: <https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1>
11. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1>
12. Пол Томпсон. МСФЗ для МСП: «має бути узгодження з точки зору принципів»// Практика МСФЗ. 22 липня 2019 р., № 7. URL: <https://ibuhgalter.net/articles/344>